

ЗМІСТ

Поняття і засади
конституційного статусу
людини і громадянина

Інститут громадянства
(підданства): поняття,
ознаки, порядок набуття і
припинення

Правове становище осіб
без громадянства та з
множинним громадянством

Правове становище
іноземних громадян та
біженців

Міжнародно-правовий
захист прав людини

Співвідношення прав людини і громадянина

Права людини	Права громадянина
Позатериторіальні - існують незалежно від державного визнання, закріплення в законі і поза зв'язком їх носія з конкретною державою	Територіальні (національні) - передбачають наявність громадянства
Загальносоціальні - належать людині за фактом народження як природні, невідчужувані права	Спеціально-соціальні (юридичні) - закріплюються в законодавстві, прецедентах і перебувають під захистом держави, громадянином якої є особа
Природно залежні - залежать від природи людини, належать їй від народження, задовольняють природні потреби	Політично залежні - залежать від політики держави, державного (політичного) режиму задовольняють як природні потреби, так і політичні та інші інтереси
Невизначено зобов'язальні - не залежать від виконання будь-яких обов'язків. Зобов'язаною стороною є держава, її органи та посадові особи	Визначено зобов'язальні - залежать від виконання обов'язків, які мають громадяни держави
Немає чітко окресленої форми вираження і сфери реалізації - первинно закріплені в міжнародних актах, а їх реалізація здійснюється де б не перебувала людина	Чітко окреслена форма вираження і сфера реалізації - первинно закріплені в конституції держави, а їх реалізація охоплює сферу відносин індивіда з державою

Громадянство

Громадянство – це стійкий правовий зв'язок людини і держави, який зумовлює їхні взаємні права та обов'язки згідно з національним і міжнародним правом

Це офіційне визнання правової належності особи до певної держави

Зміст взаємних обов'язків громадянства

• обов'язок держави забезпечувати й охороняти права кожного громадянина як на національній території, так і за її межами	• обов'язок громадянина додержуватися законів держави і виконувати обов'язки, встановлені нею

Способи набуття і втрати громадянства

Філіація

Філіація (фр. *filiation* від лат. *filios* – син) – набуття громадянства у зв'язку з народженням

Jus sanguinis
право крові або
філіація за
походженням

- дитина набуває громадянства батьків незалежно від місця її народження

Jus soli
право ґрунту або
філіація за
народженням

- дитині надається громадянство держави, на території якої вона народилася незалежно від громадянства її батьків

Ці принципи, як правило, застосовується у поєднанні
В Україні діє «право крові», але діти апатридів і діти, батьки яких невідомі, чи діти іноземців, які не набули громадянства своїх батьків, та народилися в Україні, набувають громадянство України за «правом ґрунту»

Натуралізація і дарування громадянства

Натуралізація (укорінення) – індивідуальне надання громадянства на прохання заінтересованої особи

Вимога додержання строків натуралізації від 5 до 10 років закріплена у Конвенції ООН про скорочення безгромадянства 1961 р.

e.g.: США, Австралія, Україна, Франція – 5, Великобританія – 7, Іспанія – 10 років

Порядок натуралізації має дозвільний характер і встановлюється нормами національного права

Дарування громадянства здійснюється за особливі заслуги перед державою на основі постанови компетентних органів (президента, Сенату тощо), незалежно від терміну постійного проживання, знання мови тощо

Трансферт громадянства і право оптації

Трансферт (фр. *transfert*, від лат. *transfero* – переносу, переміщую) означає автоматичну зміну громадянства осіб у зв'язку з передачею території, де вони проживають, від однієї держави до іншої

Згідно з принципом поваги прав людини процедура трансферту здійснюється після плебісциту про державну належність території, внаслідок якої населення дає свою згоду на перехід території до іншої держави і тим самим – на зміну громадянства

Право оптації – право вибору громадянства, тобто право набути нового громадянства через трансферт або зберегти громадянство держави – колишнього суверена

Також право вибору одного з двох громадянств, яке надається **біпатриду** з огляду на конвенції про скасування подвійного громадянства

Способи набуття громадянства України

Умови прийняття до громадянства України

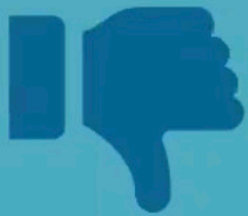
- визнання і дотримання Конституції та законів України
- подання декларації про відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства) або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців)
- безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років
- отримання дозволу на імміграцію
- володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування
- наявність законних джерел існування

Не можуть набути громадянства України особи, які

- вчинила злочин проти людства чи здійснювала геноцид
- засуджена в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину
- вчинила на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким або особливо тяжким злочином

Датою набуття громадянства України у цих випадках є дата видання відповідного Указу Президента України

Втрата громадянства

Експатріація – вихід із громадянства за власним бажанням

Великобританія, США

- не потребує дозволу державних органів
- здійснюється за односторонньою заявою про відмову від громадянства

Франція

- свобода експатріації існує лише для осіб, які набули громадянство Франції за «правом крові» за кордоном

Німеччина

- свобода експатріації обмежена для державних службовців, суддів, військовозобов'язаних, які не відбули строкової служби

Японія, Ірландія, Австрія, Україна

- діє дозвільна система експатріації
- у виході з громадянства може бути відмовлено, якщо особа має невиконані зобов'язання перед державою, майнові зобов'язання, з якими пов'язані істотні інтереси громадян чи організацій

Втрата громадянства

Денатуралізація – примусове позбавлення громадянства, набутого в результаті натуралізації

Базується на концепції недостатньої усталеності зв'язку натуралізованого громадянина з його новою батьківщиною

Тому законодавство деяких держав встановлює умови, за яких акт натуралізації скасовується

Аргентина

- натуралізований аргентинець за рішенням суду втрачає громадянство у разі
  - перебування за кордоном понад два роки
  - завдання шкоди уряду Аргентини

Україна

- виявлення факту подання неправдивих відомостей або фальшивих документів під час натуралізації

Втрата громадянства

Денаціоналізація – примусове позбавлення громадянства осіб, які набули його за правом народження

Україна

- громадянство України втрачається внаслідок вступу особи на військову службу, службу безпеки, поліції, юстиції або до інших органів державної влади в іноземній державі без згоди на те державних органів України

СРСР

- вид покарання за певні правопорушення

Третій Рейх

- позбавлення євреїв громадянства, як складова політики держави по відношенню до певних етнічних чи соціальних груп

У міжнародному праві денаціоналізація вважається неприпустимим заходом та її безпідставне застосування заборонено

Апатризм

Безгромадянство (апатризм) – це таке становище особи, коли вона не перебуває в громадянстві жодної держави

Статус апатридів наближений або відповідає статусу іноземців у конкретній державі

Апатриди цілком підпорядковуються законодавству тієї держави, на території якої вони проживають

Підстави виникнення безгромадянства

- втрата громадянства, якщо особа вийшла добровільно або втратила громадянство своєї держави і не набула громадянства іншої держави
- вихід з громадянства з метою отримання громадянства іншої держави, яке надається через певний час
- одруження жінки з іноземцем, держава якого не надає жінці автоматично громадянства чоловіка (США, Франція), а сама жінка має громадянство країни, законодавство якої керується принципом «дружина слідує громадянству чоловіка» (Іспанія)
- народження дитини від батьків, які втратили громадянство
- позбавлення громадянства

Джерела

- Конвенція про статус апатридів 1954 р.
- Конвенція про скорочення випадків безгромадянства 1961 р.

Подвійне громадянство (біпатризм)

Подвійне громадянство (біпатризм) є таким правовим статусом особи, за яким вона одночасно має громадянство двох або більше країн

Підстави виникнення біпатризму

- за народження дитини у державі, де діє принцип «права ґрунту», від батьків, які мають громадянство держави, де діє принцип «права крові»
e.g.: США – Україна, Аргентина – Росія, Бразилія – Великобританія
- за натуралізації, якщо законодавство країни, громадянства якої набуває індивід, не вимагає відмови від попереднього
e.g.: Іспанія – Росія, Ізраїль – Україна
- внаслідок шлюбу жінки з іноземцем, якщо законодавство країни дружини зберігає за нею громадянство, а законодавство країни чоловіка надає їй його громадянство

Принцип невизнання подвійного громадянства – у законодавстві багатьох держав подвійне громадянство не визнається

«Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави, то у правовідносинах з Україною він визнається лише громадянином України»

Біпатризм

С. 40-42

Держави, які допускають можливість подвійного громадянства

- Австралія, Бангладеш, Бельгія, Бразилія, В'єтнам, Канада, Колумбія, Кіпр, Домініканська Республіка, Сальвадор, Фінляндія, Греція, Гренада, Угорщина, Ісландія, Іран, Ірак, Ірландія, Ізраїль, Італія, Йорданія, Латвія, Ліван, Литва, Македонія, Мальта, Мексика, Чорногорія, Нова Зеландія, Росія, Сербія, Швеція, Сирія, Велика Британія, США

Держави, які не дозволяють мати подвійне громадянство

- Австрія, Бруней, Венесуела, Данія, Китай, Еквадор, Індонезія, Японія, Кенія, Кувейт, М'янма, Малайзія, Маврикій, Норвегія, Непал, Перу, Польща, Португалія, Румунія, Україна, Саудівська Аравія, Сінгапур

Для розв'язання проблем біпатризма застосовується **принцип «ефективного» громадянства**, який створює переважний правовий зв'язок біпатрида з тією державою, де він постійно проживає (**доміцилій**) *Справа Ноттебома (Ліхтенштейн проти Гватемали) МС ООН 1955 р.*

Правовий статус іноземців

Іноземці – це особи, які не мають громадянства держави, на території якої вони перебувають, але мають докази громадянства іншої держави

Дипломатичний виступ держави на захист своїх громадян, якщо їхні права порушені державою перебування, не вважається актом протиправного втручання у внутрішні справи іноземної держави

Правовий режим іноземних громадян – сукупність прав і обов'язків іноземців, встановлених національним і міжнародним правом

Національний режим для іноземців

Національний режим означає надання іноземцям державою проживання прав, пільг і привілеїв, в основному рівних обсягу прав своїх власних громадян і юридичних осіб

Такий режим встановлюється національним законодавством майже всіх сучасних держав

Права іноземців обмежуються лише виходячи з міркувань безпеки, національної економіки та управління

Обмеження для іноземців

- обирати й бути обраними до органів державної влади та самоврядування
- брати участь у референдумах
- проходити військову службу у збройних силах
- обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо вона пов'язана з належністю до громадянства (e.g.: нотаріуси, судді, прокурори тощо)

Правові режими для іноземців

Режим найбільшого сприяння означає надання громадянам держави, договір з якою передбачає цей режим, прав, не менших за ті, що мають громадяни будь-якої третьої держави

Режим найбільшого сприяння наближається до національного режиму

Встановивши національний режим для іноземців однієї країни, держава, з огляду на принцип найбільшого сприяння, повинна надати таких самих прав іноземцям інших держав, що мають режим найбільшого сприяння

Спеціальний режим означає поширення на громадян певних держав особливих пільг чи обмежень

Цей режим встановлюється багатосторонніми регіональними і двосторонніми угодами, що передбачають спрощений порядок перетинання державного кордону, безвізовий в'їзд тощо

Якщо іноземною державою встановлено обмеження щодо реалізації прав і свобод громадянами України, Кабінет Міністрів України може прийняти рішення про встановлення відповідного порядку реалізації прав і свобод громадянами цієї держави на території України

Право притулку та біженці

Право притулку – надання державою можливості в'їзду на її територію і перебування там особам, які на батьківщині або в державі постійного місця проживання переслідуються за політичну, наукову чи релігійну діяльність

Держава згідно зі своїми законами визначає, чи існують підстави для надання притулку тій чи іншій особі

«Кожна людина має право шукати притулок від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком. Це право не може бути застосоване у разі переслідування, яке насправді спричинене вчиненням неполітичного злочину або діянням, що суперечить цілям і принципам ООН»

Стаття 14 Загальної декларації прав людини

Біженці (утікачі) – особи, які внаслідок обґрунтованих побоювань стали жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебувають за межами своєї країни та не можуть або не бажають користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань

Свобода, рівність і заборона дискримінації

Рівноправність – це рівність прав, свобод і обов'язків – рівність вихідних можливостей і не більше того

Принцип рівності у його правильному розумінні не допускає суперечності зі свободою і разом з нею дає кожній людині змогу реалізувати своє право на індивідуальність

Свобода дає рівність, яка дозволяє людям бути різними, не заперечуючи їхніх відмінностей

Рівність – це, насамперед, рівність можливостей, включаючи можливість нерівного вибору, можливість нерівних успіхів в освіті, а тим самим і в діяльності за фахом, можливість дотримуватися тих чи інших релігійних і політичних поглядів тощо

Усі люди рівні за правовим статусом як особи й громадяни, **але різні** за расою, статтю, мовою, вірою, політичними переконаннями, майновим становищем, соціальним походженням, фізичними даними, сексуальними уподобаннями, здібностями, бажаннями. Отже «нерівність» тут є лише «відмінністю»

Міжнародно-правовий захист прав людини

МП розглядає права людини як природні і невід'ємні
Отже права людини не є дарунком держави
Визнається, що сфера захисту прав людини не є виключною компетенцією держави (*омбудсмен*)
Міжнародне співтовариство вживає усіх заходів для запобігання і ліквідації порушень прав людини в тій чи іншій державі

Міжнародний механізм захисту прав людини – спеціальні міжнародні органи, які мають компетенцію розглядати випадки порушення прав людини у державах

Міжнародно-правові механізми контролю за дотриманням прав людини

- **Комісія ООН з прав людини** Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОП) – 53 члени
- **Комітет з прав людини** Міжнародного пакту про громадянські і політичні права – 18 експертів
- **Європейський суд з прав людини** – 47 суддів
- **Комітет з ліквідації расової дискримінації** Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації – 18 експертів
- **Комітет з прав дитини** Конвенції про права дитини – 10 експертів
- **Комітет проти тортур** Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання – 10 експертів